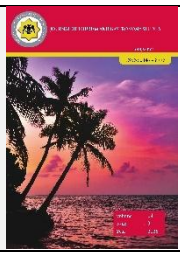
JOURNAL OF TOURISM AND GASTRONOMY STUDIES

ISSN: 2147 – 8775

Journal homepage: www.jotags.net

Spiritüel Turizm Araştırma Eğilimlerinin Bibliyometrik Analizi (Bibliometric Analysis of Spiritual Tourism Research Trends)**

*** Kübra ÖZER** [a], **Gökalp Nuri SELÇUK** [b]

[a] Atatürk University, Institute of Social Sciences, Department of Tourism Management, Erzurum/Türkiye
[b] Atatürk University, Faculty of Tourism, Department of Tourism Management, Erzurum/Türkiye

Makale Geçmişi

Gönderim Tarihi: 24.03.2026

Kabul Tarihi: 22.06.2026

Anahtar Kelimeler

Spiritüel turizm

Bibliyometrik analiz

Web of Science

VOSviewer

Öz

Bu çalışma, spiritüel turizm alanında üretilen araştırmaların gelişimini, öne çıkan eğilimlerini ve literatürün genel yapısını ortaya koymayı amaçlamaktadır. Bu doğrultuda Web of Science (WoS) Core Collection veri tabanında 1992–2025 yılları arasında yayımlanan 259 çalışma bibliyometrik analiz yöntemiyle incelenmiştir. Analiz kapsamında yayınların yıllara göre dağılımı, araştırma alanları, yayın türleri, yazarlar, ülkeler, kurumlar, anahtar sözcükler ve atıf ilişkileri değerlendirilmiştir. Bulgular, spiritüel turizmin uzun yıllar sınırlı ilgi gören bir konu olduğunu, ancak özellikle 2010 sonrasında belirgin bir ivme kazandığını göstermektedir. Çalışmaların büyük ölçüde turizm alanında yoğunlaştığı görülmekle birlikte, din, beşerî bilimler ve yönetim gibi farklı disiplinlerin de literatüre katkı sunduğu belirlenmiştir. Anahtar sözcük ve atıf analizleri, spiritüel turizm araştırmalarının başlangıçta dini turizm ve hac temaları etrafında şekillendiğini, son yıllarda ise iyi oluş, anlam arayışı, kişisel dönüşüm ve doğa temelli deneyimler gibi konularla daha geniş bir çerçevede ele alındığını ortaya koymaktadır. Elde edilen sonuçlar, spiritüel turizmin yalnızca inanç temelli seyahatlerle sınırlı bir olgu olmadığını; bireylerin kendilerini yenileme, yaşamlarına anlam katma ve farklı deneyimler arayışlarıyla da yakından ilişkili olduğunu göstermektedir.

Keywords

Spiritual tourism

Bibliometric analysis

Web of Science

VOSviewer

Abstract

This study examines the development of spiritual tourism research, its emerging trends, and the overall structure of the literature. For this purpose, 259 publications indexed in the Web of Science (WoS) Core Collection between 1992 and 2025 were analysed using bibliometric techniques. The analysis focused on publication trends, research areas, document types, authors, countries, institutions, keywords, and citation networks. The findings indicate that spiritual tourism remained a relatively niche research topic for many years but has attracted growing scholarly attention since 2010. Although the literature is predominantly situated within tourism studies, contributions from fields such as religion, humanities, and management highlight the increasingly interdisciplinary nature of the subject. Keyword and citation analyses reveal that early studies were largely centred on religious tourism and pilgrimage, whereas recent research has broadened its focus to include well-being, meaning-making, personal transformation, and nature-based experiences. These findings suggest that spiritual tourism is no longer viewed solely as a form of faith-based travel; rather, it has evolved into a broader field associated with self-renewal, personal fulfilment, and the search for meaningful experiences.

Makalenin Türü

Araştırma Makalesi

** Sorumlu Yazar*
E-posta: kubra.kucuk21@ogr.atauni.edu.tr (K. Özer)
*** Bu çalışma, 30 Ekim – 1 Kasım 2025 tarihleri arasında gerçekleştirilen Turizmde Alternatif Eğilimler ve Yenilikçi Yaklaşımlar Kongresi kapsamında özet bildiri olarak sunulmuştur.*

Bu makale, CC BY 4.0 lisansı altında lisanslanmıştır.

DOI: 10.63556/jotags.2026.1889

GİRİŞ

Modern yaşamın getirdiği yoğun şehir hayatı, uzun ve esnek olmayan çalışma saatleri ile dijitalleşmenin hız kazanması gibi etkenler bireylerde anksiyete, stres ve yalnızlık gibi psikolojik sorunların ortaya çıkmasına neden olmaktadır. Bu koşullarda bireyler beden-ruh-zihin dengesini yeniden kurma amacıyla farklı arayışlara yönelmekte; bu durum seyahat motivasyonlarını da dönüştürmektedir. Bu bağlamda spiritüel turizm, bireylerin içsel denge, ruhsal rahatlama ve kişisel farkındalık arayışlarına yanıt veren bir turizm türü olarak hem gündelik yaşamda hem de akademik literatürde ön plana çıkmaktadır.

Spiritüel turizm, tarihsel olarak dini temelli bir yapı sergilese de güncel literatürde din dışı, doğa temelli, bireysel deneyim odaklı boyutlarla da ele alınmaktadır. Son yirmi yılda, özellikle de COVID-19 pandemisinin yarattığı psikolojik travmaların ardından, spiritüel turizme olan ilgi ivme kazanmış ve bu alan turizm pazarının büyüyen segmentlerinden biri haline gelmiştir. Bu artış kapsamında akademik dünyada da meditasyon, yoga inzivaları, şifa turları ve doğa temelli spiritüel deneyimler üzerine yapılan çalışmaların sayısı hızla yükselmektedir. Ancak mevcut çalışmalar çoğunlukla destinasyonlar, deneyimler, motivasyonlar gibi konular üzerinde durmaktadır. Spiritüel turizmin bütüncül literatür yapısını ortaya koyan sistematik ve nicel analizlere olan ihtiyaç devam etmektedir. Özellikle farklı disiplinlerin katkıları, öne çıkan araştırma temaları, ön plana çıkan yazarlar, dergiler ve kavramsal eğilimler arasındaki ilişkilerin bütüncül biçimde incelenmesi, alanın mevcut durumunu ve gelecekteki araştırma yönelimlerini anlamak açısından önem arz etmektedir.

Son yıllarda spiritüel turizme yönelik ilginin artmasına paralel olarak konuya ilişkin akademik çalışmalar da önemli ölçüde çoğalmıştır. Literatürde spiritüel turizmi kavramsal açıdan ele alan çalışmaların yanı sıra sistematik derlemeler ve belirli alt temalara odaklanan araştırmalar bulunmaktadır. Bununla birlikte spiritüel turizm literatürünün uzun dönemli gelişim sürecini, bilgi yapısını, etkili yazarlarını, kaynaklarını ve araştırma eğilimlerini bütüncül biçimde ortaya koyan çalışmaların sınırlı olduğu görülmektedir. Özellikle COVID-19 pandemisi sonrasında bireylerin anlam arayışı, psikolojik iyi oluş, mindfulness, meditasyon ve doğa temelli deneyimlere yönelik ilgisinin artması, spiritüel turizm araştırmalarında da belirgin bir ivme yaratmıştır. Bu durum, alanın güncel gelişim eğilimlerinin yeniden değerlendirilmesini gerekli kılmaktadır.

Bilimsel bilgi üretim süreçlerinin değerlendirilmesinde bibliyometrik analizler önemli bir araç olarak kullanılmaktadır. Bibliyometrik analizler sayesinde bir araştırma alanının gelişim süreci, etkili yazarları, kurumları, ülkeleri, araştırma temaları ve kavramsal yapısı sistematik biçimde ortaya konulabilmektedir. Bu kapsamda araştırmada Web of Science (WoS) veri tabanında indekslenen spiritüel turizm yayınları bibliyometrik analiz yöntemiyle incelenmiştir. Çalışmanın amacı, spiritüel turizm literatürünün zamansal gelişimini, öne çıkan araştırma eğilimlerini, etkili yazar ve kaynakları, iş birliği ağlarını ve kavramsal yapısını ortaya koymaktır. Böylece çalışma, spiritüel turizm alanındaki bilgi birikiminin sistematik biçimde değerlendirilmesine katkı sağlamayı ve gelecekte gerçekleştirilecek araştırmalar için yol gösterici bir çerçeve sunmayı amaçlamaktadır.

Kavramsal Çerçeve

Spiritüalizm, Latince nefes veya yaşam soluğu anlamına gelen spiritus kelimesinden gelmektedir. Ayrıca bireyin hayatta kalmasına ve yaşamasına olanak sağlayan ruh anlamına da gelmektedir (Principe, 1983; Fairholm, 1997). Kavramsal olarak spiritüalizm, inanç sistemleri ve ritüelleri temsil eden dinden farklı olarak ele alınmaktadır (Arora,

Sharma & Walia, 2021; Balakrishnan Nair & Dileep, 2021). Spiritüalizm, bireysel farkındalığı, kendini keşfetmeyi, kişisel dönüşümü odak noktasına alan öz bilinçli şekilde manevi bir iyileşmeyi ifade etmektedir (Norman, 2011; Norman & Pokorny, 2017; Wang & Blasco, 2022). Böylelikle spiritüalizm dışsal etkilerden çok bireyin kendi içsel yolculuğuna çıkması ve hayatı anlamlandırma, zihin-beden-ruh dengesi kurma çabası olarak nitelendirilmektedir (Narottama, 2016; Balakrishnan Nair & Dileep, 2021).

Spiritüel turizm, bireylerin yaşamı anlamlandırma ve hayatın amacını anlama amacına odaklanan hem içsel hem de dışsal faktörlerle motive olan bütüncül bir seyahat deneyimidir (Şahin & Güzel, 2024). Son yıllarda spiritüel turizm literatüründe dikkat çeken temel tartışmalardan biri, kavramın dini turizmden ne ölçüde ayrıştığıdır. İlk dönem çalışmalarda spiritüel turizm çoğunlukla hac yolculukları ve kutsal mekân ziyaretleri ile ilişkilendirilirken, günümüzde kavramın sınırlarının genişlediği görülmektedir. Özellikle bireyselleşme, sekülerleşme ve deneyim odaklı tüketim eğilimlerinin artmasıyla birlikte spiritüel turizm; anlam arayışı, öz farkındalık, kişisel dönüşüm ve iyi oluş gibi unsurlarla birlikte ele alınmaya başlanmıştır (Cheer, Belhassen & Kujawa, 2017; Olsen, 2021). Bu durum spiritüel turizmi yalnızca dini uygulamalarla sınırlı bir seyahat türü olmaktan çıkararak bireyin yaşam deneyimini dönüştürmeye yönelik bütüncül bir süreç haline getirmektedir (Özdemir, Acar & İstanbullu Dinçer, 2018; Balakrishnan Nair & Dileep, 2021; Şahin & Güzel, 2024). Spiritüel turizmde ilahi varlığa şükretme, bağışlanma, iç huzuru arama amacıyla camiler, kiliseler, tapınaklar vb. gibi dini mekanların yanı sıra ormanlar, okyanuslar, göller, mağaralar gibi doğal ortamlar ziyaret edilmektedir (Haq & Medhekar, 2019). Norman (2011) spiritüel turizmi yalnızca dini yükümlülükleri odak alarak yapılan seyahatlerden ayırarak kişisel anlam ve içsel dönüşüm arayışına odaklanan bir seyahat olduğunu ifade etmektedir. Benzer şekilde Kujawa (2017) spiritüel turizmi arayış olarak kavramsal açıdan ele alarak bu turizm türünde modern bireyin din yerine kişisel deneyime yöneldiğini belirtmektedir. Ayrıca spiritüel turizm inanç turizminin yanı sıra wellness turizmi ile karıştırılmaktadır. Spiritüel turizm kapsamında sağlık ve zindelik bu turizm türünün bir parçası olarak kabul edilse de wellness turizminde olduğu gibi tıbbi tedaviye odaklanmamakta, zihin, beden ve ruh sağlığının bütüncül dengesine odaklanmaktadır (Mueller & Kaufmann, 2001; Kale, 2004; Heintzman, 2013). Literatürde spiritüel turizmin giderek daha fazla iyi oluş (well-being) ve dönüşümsel turizm yaklaşımlarıyla ilişkilendirildiği görülmektedir. Dönüşümsel turizm perspektifine göre seyahat yalnızca fiziksel bir hareketlilik değil, aynı zamanda bireyin düşünce yapısında, değerlerinde ve yaşam algısında değişim yaratabilen bir süreçtir (Kirillova, Lehto & Cai, 2017). Bu açıdan değerlendirildiğinde spiritüel turizm deneyimleri, bireylerin kendilerini yeniden değerlendirmelerine, yaşam amaçlarını sorgulamalarına ve psikolojik olarak güçlenmelerine katkı sağlayabilmektedir (Wolf, Ainsworth & Crowley, 2017). Dolayısıyla spiritüel turizm, yalnızca manevi deneyimlere katılımı değil, bireyin yaşamında kalıcı etkiler bırakabilecek dönüşüm süreçlerini de içeren kapsamlı bir deneyim alanı olarak değerlendirilmektedir.

Spiritüel turist, seyahate dinlenme veya eğlence amaçlı katılmaktan ziyade, anlam arayışı, içsel farkındalık, ruhsal denge motivasyonları ile katılan ve deneyimden öznel dönüşüm çıktısı elde etmek isteyen bireyler olarak tanımlanmaktadır (Willson vd., 2013; Moufakkir & Selmi, 2018). Spiritüel turisti bu turizm türü için harekete geçiren temel motivasyonlar itici ve çekici faktörler olarak ikiye ayrılmaktadır. İtici faktörler, bireylerin içsel, psikolojik ve sosyo-duygusal ihtiyaçlarından kaynaklanmakta ve onları seyahate yönlendirmektedir (Dann, 1977; Crompton, 1979). Böylelikle bireyleri spiritüel turizme yönelten içsel faktörler arasında gündelik yaşamın stresi, kurumsal baskıların olması, zihinsel yorgunlukların artması, hayattaki anlam boşluğunun doldurulma ihtiyacının olması, yalnızlık, depresyon gibi unsurlar yer almaktadır (Robledo, 2015; Ashton, 2018; Kainthola vd, 2024;). Ayrıca

bireylerin manevi arayış ve anlam ihtiyacı (Norman, 2011; Kujawa, 2017), içsel huzur ve psikolojik olarak arınma isteği (Halim & Tatoglu, 2021; Ghaffari, Warzaneh & Asadi Kateb, 2022), kendini gerçekleştirme arzusu ve dönüşümün davranışsal boyuta dönüşmesi de (Zheng, Chan & Zhang, 2024) bireyleri spiritüel turizme iten faktörler arasında bulunmaktadır. Bu çerçevede spiritüel turizm, zihinsel dengeyi destekleyen ve psikolojik iyi oluşun güçlenmesine katkı sağlayan bir deneyim biçimi olarak değerlendirilmektedir (Choe & O'Regan, 2020; Bhalla, Chowdhary & Ranjan, 2021; Kainthola vd., 2024). Bireyleri spiritüel turizme çeken faktörler incelendiğinde; doğal güzellikler, sessiz, bozulmamış atmosfer, otantik deneyimler, mekanların sunduğu enerji, sosyal etkileşim ve kolektif deneyim, kültürel ve tarihsel değerler spiritüel turistler açısından cezbedici unsurlar arasında bulunmaktadır (Iheanacho, 2015; Ashton, 2018; Garg vd., 2021; Halim & Tatoglu, 2021). Böylelikle spiritüel turizmde itici faktörler seyahat kararının verilmesine katkı sağlarken; çekici faktörler ise destinasyon seçimini ve yaşanacak deneyimin yoğunluğunu belirlemeye yardımcı olmaktadır. Bu bağlamda spiritüel turistlerin homojen bir yapı sergilemediği de literatürde sıklıkla vurgulanmaktadır. Bazı bireyler belirli dini yükümlülükleri yerine getirmek amacıyla seyahat ederken, bazıları kişisel gelişim, ruhsal yenilenme veya alternatif yaşam deneyimleri arayışıyla spiritüel turizm faaliyetlerine katılmaktadır (Norman, 2011; Willson vd., 2013). Bu durum spiritüel turistlerin motivasyon, beklenti ve deneyim düzeyleri açısından farklılaştığını göstermekte ve alanın çok boyutlu yapısını ortaya koymaktadır.

Norman (2012) spiritüel turist deneyimini tek bir yapı olarak ele almamakta, farklı yönelim ve pratiklerle ele alarak beş farklı sınıflandırma yapmaktadır. İlk olarak şifa odaklı spiritüel turizmde temel amaç psikolojik iyileşme, duygusal arınma ve benlik arayışı kapsamında gerçekleştirilen faaliyetleri kapsamaktadır. Bu tür; yoga inzivaları, meditasyon kampları, terapötik inzivalar ve mindfulness temelli programlar gibi uygulamaları içermektedir. Bu yaklaşım, spiritüel turizmin wellness turizmi ile kesişen yönlerini ortaya koymakt ve bireyin beden-zihin-ruh dengesini güçlendirmektedir (Nicolaides & Grobler, 2017). Deneyim olarak spiritüel turizm ise bireylerin yaşamlarında bir değişiklik olması için alternatif yaşam biçimi arayan kişilerin deneyimlerini kapsamaktadır. Norman (2012) bu türü arayış içerisinde olan modern bireylerin geçici denemeleri olarak ifade etmektedir. Arayış odaklı spiritüel turizmde bireyler, seyahatleri boyunca manevi bir arayış süreci deneyimlemektedir (Norman, 2012). Bu arayış süreci kendini gerçekleştirme ve içsel motivasyonla bağlantılıdır (Buzinde, 2020). İnziva temelli spiritüel turizm faaliyetlerinde bireyler, gündelik yaşamın yoğunluğundan bilinçli olarak uzaklaşmayı tercih etmektedir. Bu kapsamda dijital detoks, sessizlik inzivaları ve benzeri uygulamalar yaygın olarak tercih edilmektedir (Norman, 2012). Spiritüel turizmin bu türünde modern toplumun hız ve tüketim baskısına karşı denge arayışı (Nicolaides & Grobler, 2017), günlük hayattan kaçış ve zihinsel yenilenme ihtiyacı doğrultusunda tercih edilmektedir (Kumar, Gupta & Asthana, 2022). Son olarak kolektif olarak spiritüel turizm ise bireysellikten ziyade topluluk temelli spiritüel turizm faaliyetlerini kapsamaktadır. Benzer düşünce yapılarına sahip, benzer amaçlarla bir araya gelen bireylerin paylaştıkları spiritüel deneyimleri içermektedir (Norman, 2012).

Spiritüel turizm kavramının zaman içerisinde geçirdiği bu dönüşüm, alanın araştırma gündeminin ve teorik yönelimlerinin de değişmesine neden olmuştur. İlk dönem çalışmalar daha çok dini turizm ve hac deneyimlerine odaklanırken, günümüzde iyi oluş, dönüşümsel deneyimler, mindfulness, sürdürülebilirlik ve doğa temelli uygulamalar gibi farklı temaların ön plana çıktığı görülmektedir. Bununla birlikte spiritüel turizm literatürünün hangi araştırma alanları etrafında geliştiği, hangi araştırmacılar ve çalışmalar tarafından şekillendirildiği ve kavramsal dönüşümün literatüre nasıl yansıdığı konusunda bütüncül değerlendirmeler sınırlı kalmaktadır. Bu nedenle

bibliyometrik analizler, alanın gelişim sürecini sistematik biçimde ortaya koyarak mevcut araştırma eğilimlerinin ve gelecekteki araştırma boşluklarının belirlenmesine önemli katkılar sağlamaktadır (Donthu vd., 2021).

Araştırma Yöntemi

Bu çalışmanın konusu, spiritüel turizm alanında üretilen akademik yayınların bibliyometrik yöntemlerle incelenmesidir. Araştırmanın veri kaynağını Web of Science (WoS) Core Collection veri tabanında indekslenen yayınlar oluşturmaktadır. Özellikle yayınların yıllar içerisindeki gelişim süreci, öne çıkan yazarlar, ülkeler, anahtar kelimeler, iş birliği ağları ve en fazla atıf alan çalışmalar analiz edilerek spiritüel turizm literatürünün genel değerlendirilmesi yapılmaktadır. Çalışmanın temel amacı ise, spiritüel turizm literatürünün mevcut durumunu detaylıca incelemek, alanda öne çıkan araştırma eğilimlerini ve iş birliklerini belirlemek, ayrıca gelecek araştırmalara yol gösterici olabilecek tematik yönelimleri belirlemektir.

Spiritüel turizm literatüründe yer alan çalışmalara Web of Science (WoS) veri tabanı kullanılarak ulaşılmıştır. Bu veri tabanının tercih edilmesindeki temel sebep WoS bibliyometrik çalışmalar için birçok çalışmada doğrulanmış (Qiao vd., 2021) ve bibliyometrik analiz için gerekli olan veri seti formatta çalışmaları listeleyebilmektedir (Sarkar vd., 2022). 01.09.2025 tarihinde "spiritual tourism" anahtar sözcüğüyle "tüm alanlar" seçilerek yapılan araştırmada 259 yayına ulaşıldı. Araştırmada veri setinin kavramsal bütünlüğünü korumak amacıyla yalnızca 'spiritual tourism' anahtar kavramı kullanılmıştır. Daha geniş anahtar kelime kombinasyonları farklı turizm türlerini de kapsayabileceğinden veri setinin odak noktasını zayıflatma riski taşımaktadır. Tüm alanlarda tarama yapılmasının nedeni, spiritüel turizmin yalnızca turizm disipliniyle sınırlı olmayan; sosyoloji, din, psikoloji, sağlık, kültürel çalışmalar ve beşerî bilimler gibi farklı disiplinlerle ilişkili bir araştırma alanı olmasıdır. Bu tercih, spiritüel turizm konusuna ilişkin literatürün daha bütüncül biçimde değerlendirilmesine olanak sağlamıştır. Tarama sonucunda 1992–2025 yılları arasında yayımlanmış toplam 259 yayına ulaşılmıştır. Veri setinin büyük bölümünü 167 makale oluşturmaktadır. Bunun yanında 41 adet makale-kitap bölümü, 17 bildiri, 11 derleme makalesi, 8 erken erişim makalesi, 6 kitap incelemesi, 5 editöryal materyal, 1 erken erişim derleme, 1 kitap, 1 editöryal materyal-kitap bölümü ve 1 makale-bildiri kaydı bulunmaktadır. Web of Science veri tabanında bazı yayınların birden fazla doküman türü altında sınıflandırılabilmesi nedeniyle veri setinde karma doküman türleri de yer almaktadır. Ulaşılan veriler, yazar-atıf-dergi-ülke-kurum-anahtar sözcük ve özet analizleri üzerinden incelenmiştir. Veri tabanı olarak Web of Science'da endekslenen içerikler veri setini oluşturmakta ve bu veri seti dikkate alınarak ilgili analizler yapılmıştır. Verilerin analizinin yapılması için VOSviewer tercih edilmiştir. Bu uygulamanın tercih edilmesindeki temel sebep ise, verilerin grafiklerin oluşturulması, tablolaştırılması ve görselleştirilmesi gibi farklı türde görselleştirmeye olanak tanımanın yanı sıra ücretsiz ve çevrimiçi olması sebebiyle araştırmacılar tarafından kolaylıkla ulaşılabilmektedir (Wang & Zhang, 2022).

Son yıllarda alternatif turizm türleri arasında öne çıkan spiritüel turizm, akademik araştırmalarda dikkat çeken bir inceleme alanı haline gelmiştir. Bu doğrultuda, bu çalışma spiritüel turizm literatürünü kapsamlı biçimde değerlendirmeye yönelik araştırma soruları aşağıdaki şekilde belirlenmiştir:

1. Spiritüel turizm üzerine yapılan yayınların yıllar içerisindeki gelişim süreci ve büyüme eğilimi nasıl şekillenmiştir?

2. Spiritüel turizm alanında öne çıkan yazarlar kimlerdir ve aralarındaki iş birlikleri nasıl gelişmektedir?

3. Spiritüel turizm üzerine yapılan yayınlarda en sık kullanılan anahtar kelimeler hangileridir ve bu kelimeler arasındaki ilişki ağı nasıl oluşmaktadır?

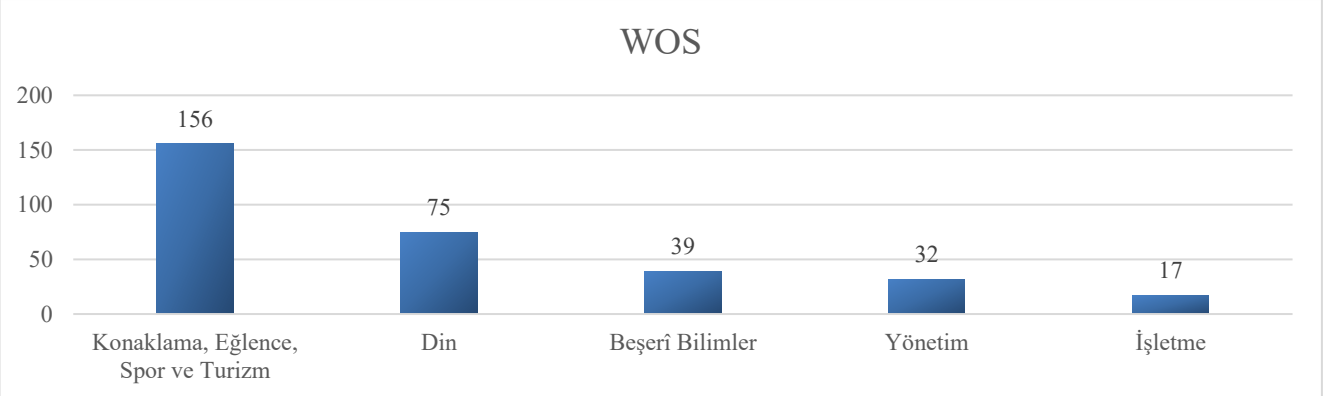
4. Spiritüel turizm alanında en fazla atıf alan yazarlar, yayınlar ve dergiler hangileridir?

5. Spiritüel turizm ile ilgili yayınlarda yazarlar, ülkeler ve anahtar kelimeler arasındaki ilişki ağı nasıl ortaya çıkmaktadır?

Bulgular

Bu çalışmada, Web of Science (WoS) veri tabanlarından elde edilen yayınlar bibliyometrik analiz yöntemiyle incelenmiştir. Analiz sürecinde çalışmaların yıllara göre dağılımı, konu kategorileri, yayın türleri, yazarlar arasındaki iş birlikleri, ülkeler, üniversiteler ve yazarlar düzeyindeki iş birliği ağları, anahtar kelimeler ve dergiler incelenmiştir. Elde edilen bulgular, bibliyometrik yöntemler kullanılarak tablolaştırılmış ve çeşitli görselleştirmeler aracılığıyla sunulmuştur.

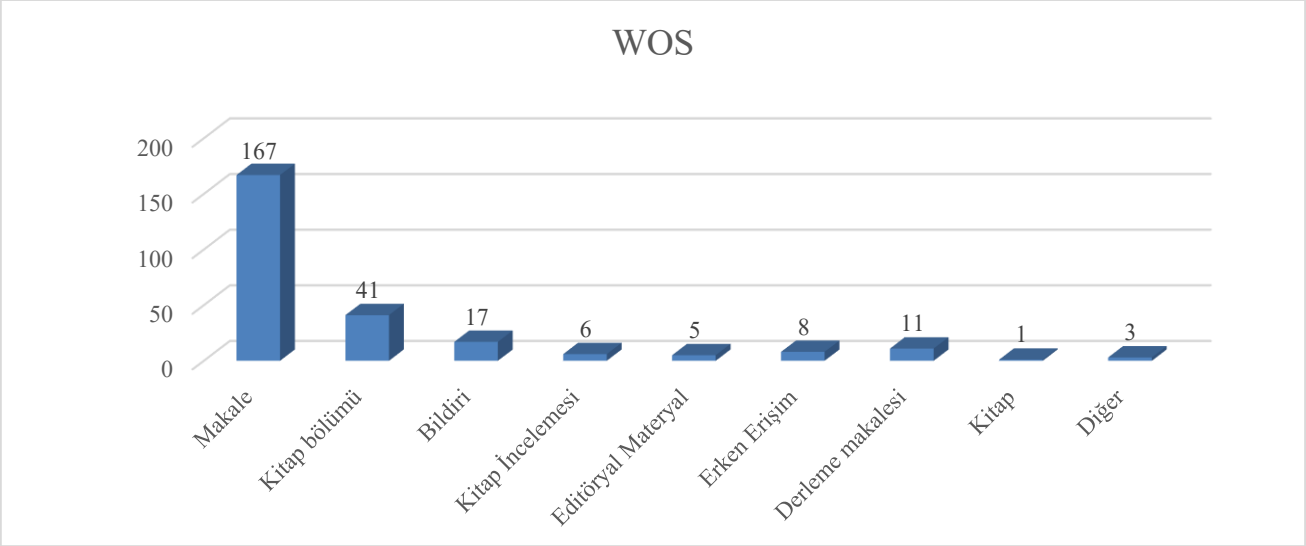
Şekil 1'de Web of Science (WoS) veri tabanında ilgili alanlarda yayımlanmış çalışmaların dağılımı yer almaktadır. Web of Science veri tabanında bir yayının birden fazla konu kategorisi altında sınıflandırılabilmesi nedeniyle kategori frekanslarının toplamı toplam yayın sayısını aşabilmektedir. Şekil 1 değerlendirildiğinde, Web of Science (WoS) veri tabanının konuyu sınıflandırma biçimlerinde belirgin farklılıklar olduğu görülmektedir. WoS'ta çalışmalar ağırlıklı olarak turizm ve konaklama odaklı kategoriler altında yoğunlaşmaktadır. Bulgular incelendiğinde, çalışmaların büyük ölçüde Konaklama, Eğlence, Spor ve Turizm kategorisinde yoğunlaştığı görülmektedir (f=156). Bu durum, spiritüel turizmin öncelikle turizm disiplini içerisinde ele alındığını ve alanın turizm araştırmaları bağlamında önemli bir araştırma konusu haline geldiğini göstermektedir. İkinci sırada yer alan Din kategorisi (f=75), spiritüel turizmin dini deneyimler, inanç temelli seyahatler ve kutsal mekân ziyaretleriyle olan yakın ilişkisini ortaya koymaktadır. Bununla birlikte Beşerî Bilimler (f=39), Yönetim (f=32) ve İşletme (f=17) kategorilerinde yer alan çalışmalar, spiritüel turizmin yalnızca turistik bir faaliyet olarak değil; bireysel dönüşüm, anlam arayışı, kültürel etkileşim, destinasyon yönetimi ve sürdürülebilir kalkınma gibi farklı boyutlarıyla da ele alındığını göstermektedir. Elde edilen bulgular, spiritüel turizmin disiplinlerarası bir araştırma alanı olduğunu ortaya koyarken, literatürün özellikle turizm ve din ekseninde şekillendiğine işaret etmektedir.

Şekil 1. Spiritüel turizm literatürünün kategorilere göre dağılımı

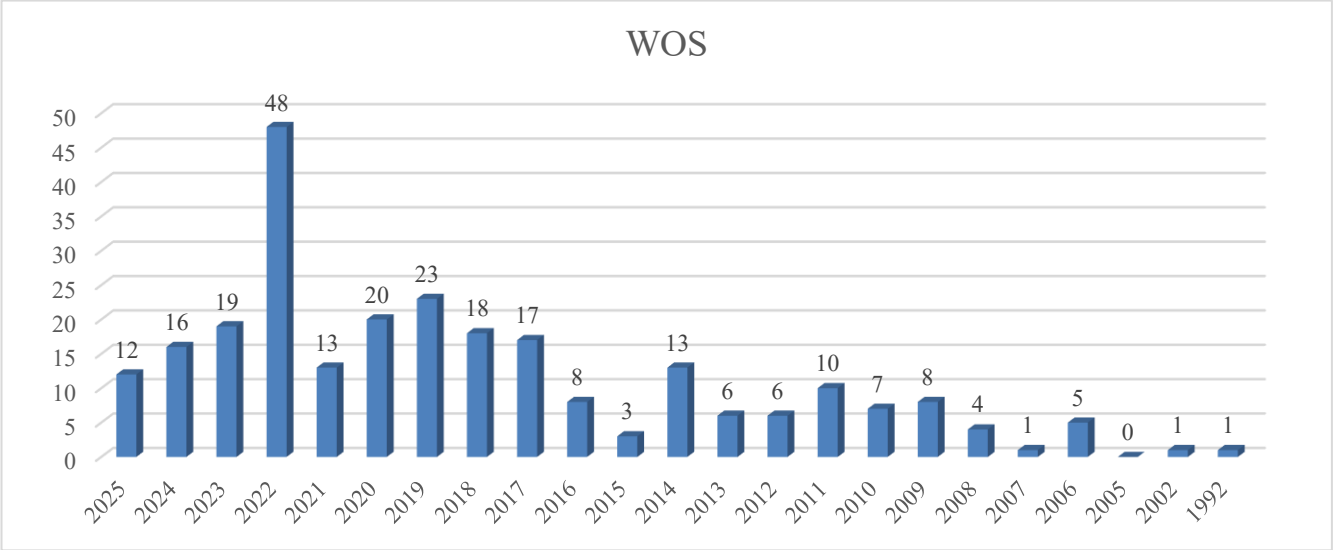
Şekil 2'de spiritüel turizm literatüründe yer alan yayınların doküman türlerine göre dağılımı gösterilmektedir. Bulgular incelendiğinde, yayınların büyük çoğunluğunu 167 adet ile makalelerin oluşturduğu görülmektedir.

Makaleleri 41 adet makale-kitap bölümü, 17 bildiri, 11 derleme makalesi ve 8 erken erişim makalesi takip etmektedir. Veri setinde ayrıca 6 kitap incelemesi, 5 editöryal materyal, 1 erken erişim derleme, 1 kitap, 1 editöryal materyal-kitap bölümü ve 1 makale-bildiri kaydı yer almaktadır. Web of Science veri tabanında bazı yayınların birden fazla doküman türü altında sınıflandırılabilmesi nedeniyle veri setinde karma doküman türleri de bulunmaktadır. Doküman türlerinin dağılımı değerlendirildiğinde, spiritüel turizm alanındaki bilgi üretiminin ağırlıklı olarak hakem değerlendirmesinden geçen bilimsel makaleler aracılığıyla gerçekleştiği görülmektedir. Bununla birlikte derleme çalışmaları ve kitap bölümlerinin varlığı, alanın yalnızca ampirik araştırmalarla değil, aynı zamanda kavramsal ve teorik tartışmalarla da gelişimini sürdürdüğüne işaret etmektedir. Bildiri türündeki yayınlar ise konunun güncel araştırma gündeminde yer aldığını ve akademik çevrelerde giderek daha fazla ilgi gördüğünü göstermektedir. Genel olarak değerlendirildiğinde, yayın türlerinin dağılımı spiritüel turizm araştırmalarının olgunlaşma sürecinde olduğunu, ancak kavramsal ve teorik gelişimini de devam ettiren dinamik bir araştırma alanı niteliği taşıdığını ortaya koymaktadır.

Şekil 2. Spiritüel turizm literatüründe yayın türlerinin dağılımı

Şekil 3'te WoS veri tabanında yıllara göre yayın dağılımı gösterilmektedir. WoS veri tabanında yıllara göre yayın sayılarının genel olarak benzer bir eğilim izlediği, ancak bazı yıllarda veri tabanları arasında belirgin nicel farklılıklar bulunduğu görülmektedir. Verilere göre, 1992 yılında başlayan sınırlı sayıdaki yayınlar, 2010'lu yıllardan itibaren belirgin bir artış göstermiştir. Özellikle 2022 yılı 48 yayın ile zirve yılını oluşturmakta, bu dönemde konunun yoğun akademik ilgi gördüğünü ortaya koymaktadır.

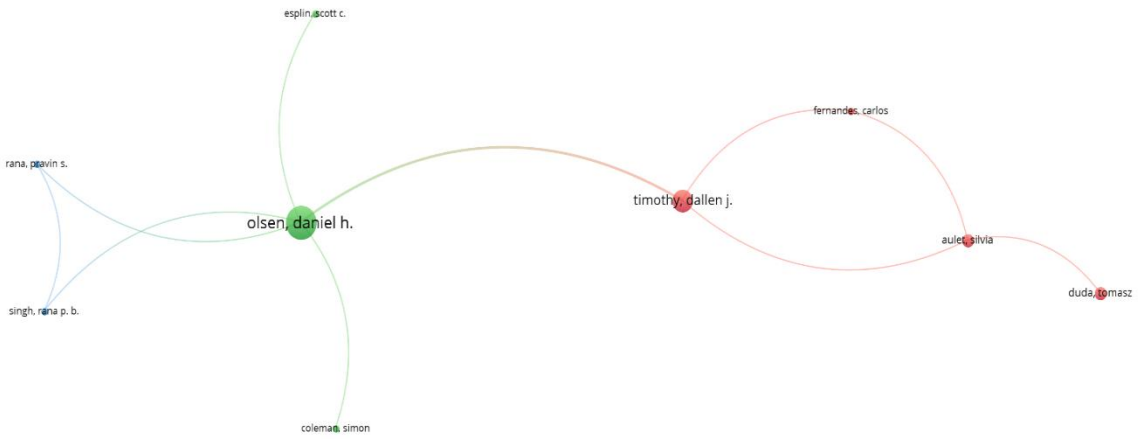

Şekil 3. Spiritüel turizm literatüründeki yayınların yıllara göre dağılımı

Ayrıca 2019 (f=23), 2020 (f=20), 2023 (f=19) ve 2024 (f=16) yıllarında da literatürde dikkat çekici bir yayın yoğunluğu bulunmaktadır. Özellikle COVID-19 pandemisi sonrasında bireylerin anlam arayışı, psikolojik iyi oluş, mindfulness, meditasyon ve dönüşümsel deneyimlere yönelik ilgilerinin artması, spiritüel turizm çalışmalarının da ivme kazanmasına katkı sağlamış olabilir. Genel olarak değerlendirildiğinde, spiritüel turizm literatürünün son on yılda önemli bir büyüme gösterdiği ve araştırma alanının giderek daha fazla akademik ilgi çektiği görülmektedir. 2025 yılına ilişkin yayın sayısının diğer yıllara kıyasla daha düşük görünmesi ise veri toplama sürecinin yıl tamamlanmadan gerçekleştirilmiş olmasından kaynaklanmaktadır.

Ortak Yazar Analizi (Co-authorship of Authors)

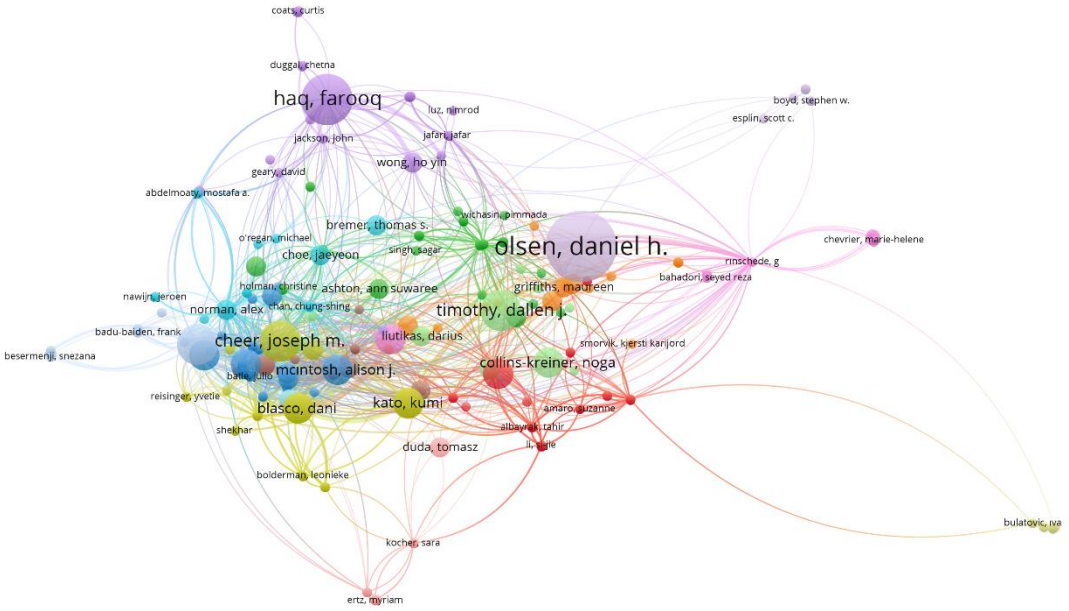
Ortak yazarlık analizi kapsamında, yazarlar arasındaki iş birliği düzeyini belirlemek amacıyla en az 1 yayın ve en az 1 atıf ölçütleri esas alınarak bir ağ haritası oluşturulmuştur. Web of Science veri tabanından elde edilen veriler doğrultusunda gerçekleştirilen analiz sonucunda, ağ haritasında toplam 9 yazarın yer aldığı ve bu yazarlar arasındaki toplam bağlantı gücünün 603 olduğu belirlenmiştir. Ağ yapısı incelendiğinde, yazarların iki temel küme etrafında toplandığı ve iş birliği ilişkilerinin belirli araştırma grupları üzerinde yoğunlaştığı görülmektedir. Ağın merkezinde yer alan Daniel H. Olsen ve Dallen J. Timothy'nin diğer araştırmacılarla daha güçlü bağlantılar kurduğu dikkat çekmektedir. Her iki araştırmacının spiritüel ve dini turizm alanında uzun yıllardır çalışmalar yürütmesi ve alanın öncü isimleri arasında yer alması, ağ içerisindeki merkezi konumlarını açıklamaktadır. Buna karşılık bazı yazarların ağın çevresinde konumlanması, ortak yazarlık ilişkilerinin daha sınırlı araştırma grupları içerisinde gerçekleştiğini göstermektedir. Elde edilen bulgular, spiritüel turizm literatüründe akademik iş birliklerinin mevcut olmakla birlikte henüz geniş ölçekli ve yoğun bir ağ yapısına ulaşmadığını ortaya koymaktadır. Bu durum, alanın disiplinlerarası yapısı ve nispeten gelişmekte olan bir araştırma alanı olmasıyla ilişkilendirilebilir.

Şekil 4. Yazarlar arası iş birliğini gösteren ortak yazar bağları

Yazarların Atıf Analizi (Citation of authors)

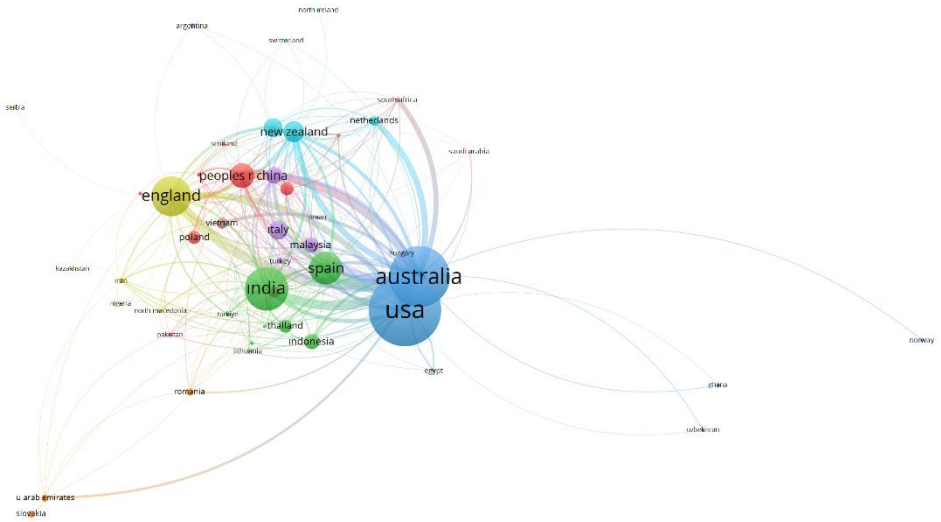
Yazarlar arasındaki atıf ilişkilerini ortaya koymak amacıyla, en az 1 yayın ve en az 1 atıf ölçütü esas alınarak bir yazar atıf ağı oluşturulmuştur. Web of Science veri tabanından elde edilen veriler doğrultusunda gerçekleştirilen analiz sonucunda, birbiriyle bağlantılı 438 yazarın yer aldığı, ağ yapısının 332 kümeden oluştuğu ve toplam bağlantı gücünün (Total Link Strength-TLS) 3851 olduğu belirlenmiştir. Bu sonuçlar, spiritüel turizm literatüründe geniş bir atıf ağının bulunduğunu, ancak atıf ilişkilerinin belirli araştırmacılar ve araştırma grupları etrafında yoğunlaştığını göstermektedir. Şekil 5 incelendiğinde, bazı yazarların ağ içerisinde daha merkezi bir konumda yer aldığı ve diğer araştırmacılar tarafından daha yoğun biçimde referans gösterildiği görülmektedir. Analiz sonuçlarına göre en fazla atıf alan yazarlar sırasıyla Rinschede G. (344 atıf), Light D. (330 atıf) ve Sharpley R. (258 atıf) olmuştur. Bu araştırmacıların özellikle dini turizm, hac turizmi, spiritüel deneyimler ve kültürel turizm alanlarında gerçekleştirdikleri çalışmaların literatürde önemli bir referans noktası oluşturduğu söylenebilir. Ağ haritasında Daniel H. Olsen, Dallen J. Timothy, Farooq Haq ve Joseph M. Cheer gibi araştırmacıların da merkezi konumlarda yer aldığı görülmektedir. Bu durum, söz konusu yazarların yalnızca yüksek atıf alan çalışmalar üretmekle kalmayıp, aynı zamanda spiritüel turizm literatürünün kavramsal ve entelektüel yapısının şekillenmesinde de etkili olduklarını göstermektedir. Özellikle Olsen ve Timothy'nin spiritüel ve dini turizm alanında öncü çalışmalar yürütmeleri, ağ içerisindeki güçlü konumlarını açıklamaktadır.

Şekil 5. Spiritüel turizm literatüründe yazarlar arasındaki atıf ağı

Ülkelerin Atıf Analizi (Citation of Countries)

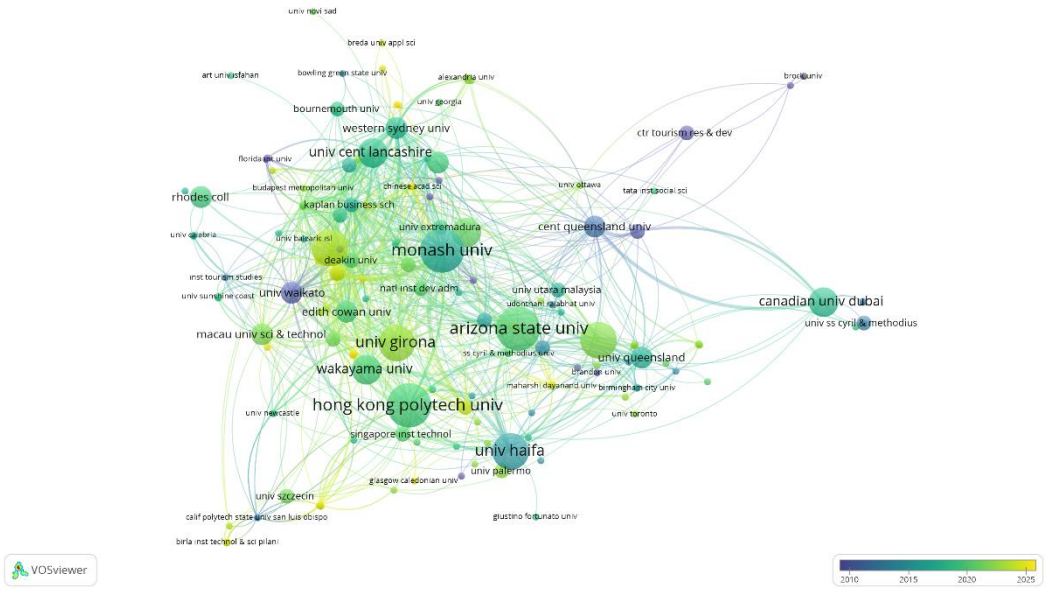
Yayınların menşei ülkelere göre aldığı atıf ilişkilerini ortaya koymak amacıyla, en az 1 yayın ve en az 1 atıf kriteri esas alınarak ülke düzeyinde bir ağ haritası oluşturulmuştur. Web of Science veri tabanından elde edilen veriler doğrultusunda gerçekleştirilen analiz sonucunda, 63 ülkenin yer aldığı ağ yapısında 48 küme ve 1806 toplam bağlantı gücü (Total Link Strength-TLS) tespit edilmiştir. Elde edilen bulgular, spiritüel turizm literatürünün uluslararası bir araştırma alanı niteliği taşıdığını ve ülkeler arasında önemli düzeyde akademik etkileşim bulunduğunu göstermektedir. Şekil 6 incelendiğinde, Avustralya, Amerika Birleşik Devletleri (ABD), İngiltere, Hindistan ve İspanya'nın ağ içerisinde daha merkezi konumlarda yer aldığı görülmektedir. Atıf performansı açısından değerlendirildiğinde Avustralya 1078 atıf ile ilk sırada yer alırken, İngiltere (675 atıf) ve ABD (675 atıf) onu takip etmektedir. Toplam bağlantı gücü bakımından da Avustralya (342), ABD (142) ve İngiltere (131) en güçlü etkileşime sahip ülkeler olarak öne çıkmaktadır. Bu durum, söz konusu ülkelerin yalnızca yüksek sayıda yayın üretmekle kalmadığını, aynı zamanda spiritüel turizm literatürünün entelektüel gelişimine yön veren ülkeler arasında yer aldığını göstermektedir. Yayın sayıları bakımından incelendiğinde ise ABD (38 yayın), Avustralya (32 yayın) ve Hindistan (23 yayın) en üretken ülkeler olarak dikkat çekmektedir. Bununla birlikte yayın sayısı ile atıf performansının her zaman paralel ilerlemediği görülmektedir. Örneğin İngiltere, yayın sayısı bakımından ABD ve Avustralya'nın gerisinde yer almasına rağmen yüksek atıf değerlerine sahiptir. Bu durum, araştırma çıktılarının etkisinin yalnızca yayın sayısıyla değil, yayınların bilimsel görünürlüğü ve literatüre katkı düzeyiyle de ilişkili olduğunu göstermektedir. Genel olarak değerlendirildiğinde, spiritüel turizm literatürünün gelişiminde özellikle Avustralya, ABD ve İngiltere'nin belirleyici bir rol üstlendiği görülmektedir. Ağ haritasında ortaya çıkan yoğun bağlantılar, alanın uluslararası iş birlikleri ve bilgi paylaşımı temelinde geliştiğini göstermekte; buna karşılık bazı ülkelerin ağın çevresinde yer alması ise spiritüel turizm araştırmalarının belirli coğrafi merkezlerde yoğunlaştığına işaret etmektedir.

Şekil 6. Spiritüel turizm literatüründe ülkeler arası atıf ağı

Kurumların Atıf Analizi (Citation of Organizations)

Kurumlar arasındaki atıf ilişkilerini ortaya koymak amacıyla, en az 1 yayın ve en az 1 atıf kriteri esas alınarak bir ağ haritası oluşturulmuştur. Web of Science veri tabanından elde edilen veriler doğrultusunda gerçekleştirilen analiz sonucunda, aralarında ilişki bulunan 283 kurumun yer aldığı ağ yapısında 154 küme ve 2207 toplam bağlantı gücü (Total Link Strength-TLS) tespit edilmiştir. Elde edilen bulgular, spiritüel turizm araştırmalarının farklı coğrafyalarda faaliyet gösteren çok sayıda kurum tarafından yürütüldüğünü ve kurumlar arasında belirli düzeyde akademik etkileşim bulunduğunu göstermektedir. Şekil 7 incelendiğinde, Monash Üniversitesi, Hong Kong Polytechnic Üniversitesi ve Arizona State Üniversitesi'nin her biri 6 yayın ile en üretken kurumlar arasında yer aldığı görülmektedir. Buna karşılık en yüksek atıf sayısına sahip kurumlar Bournemouth Üniversitesi (357 atıf), Queensland Üniversitesi (332 atıf) ve Lancashire Üniversitesi (284 atıf) olmuştur. Bu durum, yayın sayısı ile bilimsel etki düzeyinin her zaman paralel ilerlemediğini göstermektedir. Bazı kurumlar daha fazla yayın üretirken, bazı kurumlar daha az sayıda ancak literatürde daha fazla yankı uyandıran çalışmalar ortaya koyabilmektedir. Ağ haritasında özellikle Monash Üniversitesi, Arizona State Üniversitesi, Hong Kong Polytechnic Üniversitesi ve Girona Üniversitesi gibi kurumların merkezî konumlarda yer aldığı görülmektedir. Bu durum, söz konusu kurumların yalnızca yayın üretimi açısından değil, aynı zamanda kurumlar arası akademik etkileşim ve bilgi paylaşımı açısından da önemli roller üstlendiğini göstermektedir. Özellikle Avustralya, Amerika Birleşik Devletleri ve Avrupa merkezli üniversitelerin ağ içerisinde yoğun biçimde temsil edilmesi, spiritüel turizm araştırmalarının belirli akademik merkezlerde yoğunlaştığına işaret etmektedir.

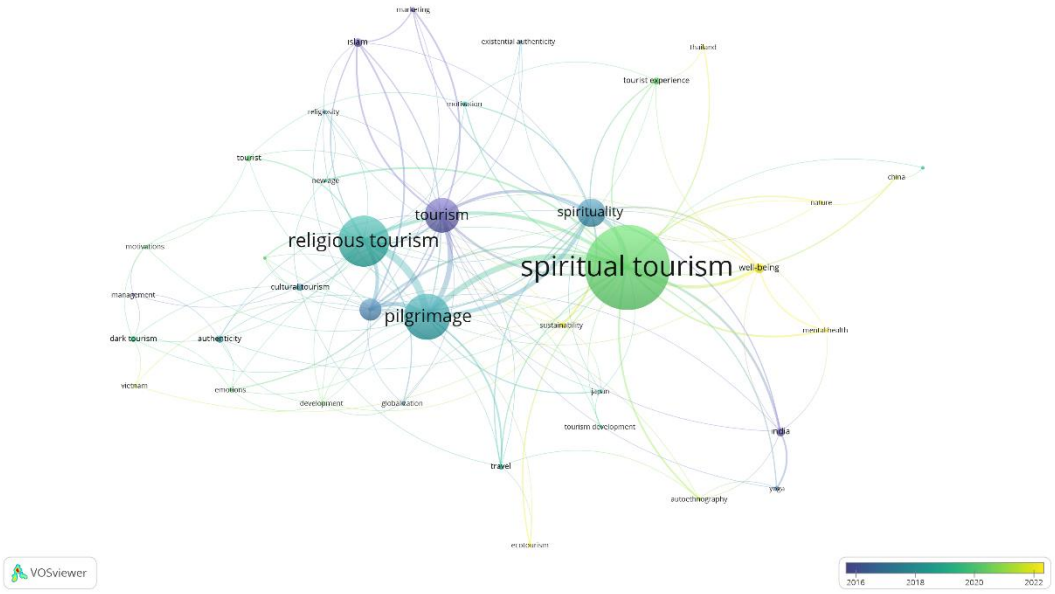
Şekil 7. Spiritüel turizm literatüründe kurumlar arası atıf ağı

Anahtar Sözcük Analizi (Co-occurence of Author Keywords)

En az 3 kez tekrar eden ve birbiriyle ilişkili 691 gözlem birimi üzerinden gerçekleştirilen analiz sonucunda ise toplam 38 küme ve 567 toplam bağlantı gücü tespit edilmiştir. WoS veri tabanı kapsamında yapılan anahtar sözcük analizinde, belirli ifadelerin diğerlerine kıyasla daha yüksek tekrar sayılarıyla öne çıktığı görülmektedir. Özellikle spiritual tourism, religious tourism ve pilgrimage anahtar sözcükleri hem tekrar sayısı hem de bağlantı gücü açısından ağın merkezinde yer almaktadır. Şekil 8 incelendiğinde, en sık kullanılan anahtar sözcüğün 68 tekrar ile "spiritual tourism" olduğu görülmektedir. Bu kavramı sırasıyla "religious tourism" (41 tekrar), "pilgrimage" (37 tekrar), "tourism" (28 tekrar) ve "spirituality" (23 tekrar) takip etmektedir. Ayrıca toplam bağlantı gücü bakımından da "spiritual tourism", "spirituality" ve "religious tourism" kavramlarının ağın merkezinde yer aldığı görülmektedir. Bu durum, spiritüel turizm araştırmalarının büyük ölçüde spiritüellik, dini deneyimler ve hac yolculukları ekseninde şekillendiğini göstermektedir. Ağ haritasında "spiritual tourism" kavramının merkezî bir konumda yer alması ve "religious tourism", "pilgrimage", "spirituality", "well-being", "authenticity", "tourism experience" ve "sustainability" gibi kavramlarla güçlü ilişkiler kurması dikkat çekmektedir. Bu durum, spiritüel turizmin yalnızca dini motivasyonlarla gerçekleştirilen seyahatlerden ibaret olmadığını; bireysel dönüşüm, anlam arayışı, iyi oluş (well-being), özgün deneyim arayışı ve sürdürülebilirlik gibi çağdaş turizm temalarıyla da yakından ilişkili olduğunu ortaya koymaktadır. Özellikle "well-being", "mental health", "tourism experience" ve "authenticity" gibi kavramların ağ içerisinde görünürlük kazanması, son yıllarda spiritüel turizm araştırmalarının geleneksel dini turizm perspektifinden uzaklaşarak bireysel deneyim, psikolojik iyilik hali ve dönüşümsel turizm yaklaşımlarına yöneldiğini göstermektedir.

Tablo 1. Spiritüel turizm literatüründe öne çıkan anahtar sözcüklerin tekrar sayıları ve toplam bağlantı güçleri

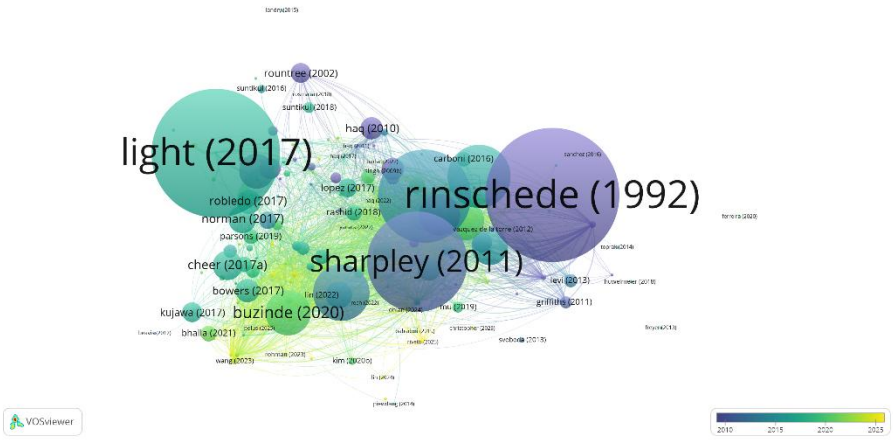
	Anahtar Kelime	Tekrar Sayısı	Toplam Bağlantı Gücü
WoS	Spiritual tourism	68	74
	Religious tourism	41	48
	Pilgrimage	37	65
	Tourism	28	43
	Spirituality	23	43
	Religion	18	36
	Well-being	8	15
	India	7	14
	Islam	7	14
	Tourist experience	6	8

Şekil 8. Spiritüel turizm literatüründe en sık kullanılan anahtar sözcükler arasındaki ilişkiler

Metinlerin Bibliyografik Eşleşme Analizi (Bibliographic Coupling of Documents)

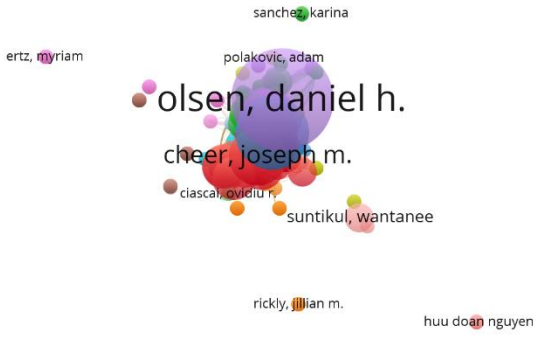
Bibliyografik eşleşme, birbirinden bağımsız iki çalışmanın aynı kaynağa atıf yapması durumunu ifade etmektedir. Web of Science (WoS) verileri kapsamında, en az 1 atıf alma kriterine göre seçilen ve aralarında bağlantı bulunan 259 eser üzerinden gerçekleştirilen analiz sonucunda 186 küme ve 21.138 toplam bağlantı gücü belirlenmiştir. Şekil 9 incelendiğinde, bibliyografik eşleşme ağının merkezinde Rinschede (1992), Light (2017) ve Sharpley (2011) çalışmalarının yer aldığı görülmektedir. Bu çalışmalar aynı zamanda literatürde en fazla atıf alan eserler arasında bulunmaktadır. Rinschede'nin (1992) dini turizm ve hac seyahatleri üzerine gerçekleştirdiği öncü çalışmaları, spiritüel turizm araştırmalarının temel referanslarından biri olarak öne çıkmaktadır. Benzer şekilde Light (2017) ve Sharpley (2011) tarafından gerçekleştirilen çalışmalar da dini ve spiritüel deneyimlerin turizm bağlamında değerlendirilmesine önemli katkılar sunmuş ve sonraki araştırmalar tarafından yoğun biçimde referans gösterilmiştir. Toplam bağlantı gücünün en yüksek olduğu eserler ile Iliev (2020), Thouki (2022) ve Kim (2020) olmuştur. Bu durum, söz konusu çalışmaların literatürde yalnızca yüksek atıf almakla kalmayıp, aynı zamanda farklı araştırma temalarını ve çalışma gruplarını birbirine bağlayan önemli referans noktaları olduğunu göstermektedir. Ağ haritasında bazı çalışmaların merkezî konumda yer alması, spiritüel turizm literatürünün belirli öncü eserler etrafında şekillendiğini; çevrede yer alan çalışmaların ise bu temel literatür üzerine yeni bakış açıları ve araştırma konuları geliştirdiğini ortaya koymaktadır.

Şekil 9. Spiritüel turizm literatüründeki eserlerin bibliyografik eşleşme ağı

Yazarların Bibliyografik Eşleşme Analizi (Bibliographic Coupling of Authors)

Web of Science (WoS) verileri kapsamında, en az 1 yayın ve 1 atıf kriterine göre seçilen ve aralarında bağlantı bulunan 438 yazar üzerinden gerçekleştirilen analiz sonucunda 317 küme ve 92.502 toplam bağlantı gücü tespit edilmiştir. Bu bulgu, yazarlar arasındaki bibliyografik eşleşme ilişkilerinin oldukça geniş ve yaygın bir ağ yapısına dağıldığını göstermektedir. Şekil 10 incelendiğinde, Daniel H. Olsen ve Joseph M. Cheer'in bibliyografik eşleşme ağının merkezinde yer aldığı görülmektedir. Bu durum, söz konusu araştırmacıların çalışmalarının diğer araştırmacılar tarafından benzer kaynaklarla birlikte kullanıldığını ve literatürde önemli referans noktaları oluşturduğunu göstermektedir. Ağ içerisinde Adam Polakovic, Karina Sanchez, Wantaanee Suntikul ve Myriam Ertz gibi araştırmacıların da farklı kümelerde yer alması, spiritüel turizm araştırmalarının farklı tematik odaklar etrafında geliştiğine işaret etmektedir. Analiz sonuçlarına göre Rinschede G. (344 atıf), Light D. (330 atıf) ve Sharpley R. (284 atıf) literatürde en yüksek atıf alan araştırmacılar arasında yer almaktadır. Bununla birlikte bibliyografik eşleşme ağı, yalnızca atıf performansını değil, araştırmacıların ortak bilgi kaynakları üzerinden kurdukları entelektüel ilişkileri de ortaya koymaktadır. Bu nedenle yüksek atıf alan araştırmacılar ile ağın merkezinde yer alan araştırmacıların her zaman aynı kişiler olmaması beklenen bir durumdur.

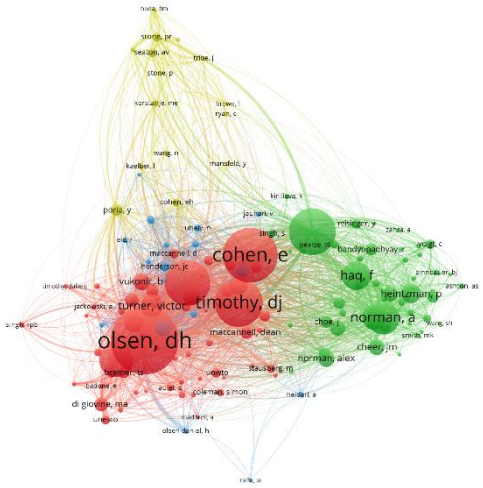

Şekil 10. Spiritüel turizm literatüründeki yazarların bibliyografik eşleşme ağı

Yazarların Ortak Atıf Analizi (Co-citation of Co-authors)

Bir çalışmada birlikte atıf yapılan farklı kaynaklar ortak atıf (co-citation) olarak ifade edilmektedir. Web of Science (WoS) verileri kapsamında, en az 10 atıf kriteri esas alınarak 8290 yazar üzerinden gerçekleştirilen analiz sonucunda toplam 52 küme ve 30.256 toplam bağlantı gücü tespit edilmiştir. Ortak atıf ağı içerisinde toplam bağlantı

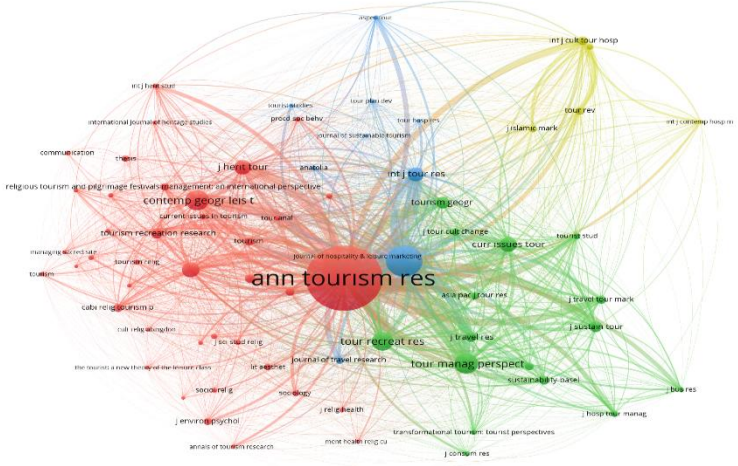
gücünün 30.256 olarak tespit edilmesi, analiz edilen yazarlar arasında yoğun bir ortak atıf ilişkisi bulunduğunu göstermektedir. Şekil 11 incelendiğinde, Olsen, Cohen ve Timothy'nin ortak atıf ağının merkezinde yer aldığı görülmektedir. Analiz sonuçlarına göre Olsen (158 ortak atıf), Cohen (128 ortak atıf) ve Timothy (112 ortak atıf) literatürde en sık birlikte atıf yapılan yazarlar olarak öne çıkmaktadır. Bu durum, söz konusu araştırmacıların spiritüel turizm, dini turizm, hac deneyimleri ve kültürel turizm alanlarında geliştirdikleri kavramsal yaklaşımların sonraki araştırmalar tarafından yaygın biçimde benimsendiğini göstermektedir. Ağ haritasında ayrıca Haq, Norman ve Cheer gibi araştırmacıların da önemli kümeler içerisinde yer aldığı görülmektedir. Bu durum, spiritüel turizm literatürünün yalnızca birkaç öncü araştırmacı tarafından değil, farklı araştırma gelenekleri ve tematik odaklar etrafında gelişen daha geniş bir akademik topluluk tarafından şekillendirildiğini göstermektedir. Özellikle Olsen ve Timothy çevresinde yoğunlaşan kümeler, spiritüel turizm araştırmalarının dini turizm ve hac çalışmalarıyla olan güçlü ilişkisini ortaya koyarken; Haq ve Norman çevresindeki kümeler ise spiritüellik, deneyim, kimlik ve anlam arayışı gibi daha çağdaş araştırma temalarının literatürde giderek önem kazandığına işaret etmektedir.

Şekil 11. Spiritüel turizm literatüründe yazarların ortak atıf ağı

Kaynak Ortak Atıf Analizi (Citation of Sources)

WoS için kaynak ortak atıfın belirlenmesi amacıyla eşik en az 1 atıf olarak kriter seçilmiş, 6970 kaynaktan 71 küme ve 106743 toplam bağlantı gücü tespit edilmiştir.

Şekil 12. Spiritüel turizm literatüründe kaynakların ortak atıf ağı

Şekil 12 incelendiğinde, Annals of Tourism Research, Tourism Management ve Tourism Management Perspectives dergilerinin ağın merkezinde yer aldığı görülmektedir. Analiz sonuçlarına göre Annals of Tourism Research 988 atıf ve 61.951 toplam bağlantı gücü ile en etkili kaynak olarak öne çıkmaktadır. Bu dergiyi Tourism Management (367 atıf; TLS=27.495) ve Tourism Management Perspectives (207 atıf; TLS=13.290) takip etmektedir. Söz konusu dergilerin turizm alanında yüksek etki değerine sahip olması, spiritüel turizm araştırmalarının da ağırlıklı olarak turizm disiplininin önde gelen akademik platformlarında yayımlandığını göstermektedir. Ağ haritasında yalnızca turizm odaklı dergilerin değil, din, kültür, sürdürülebilirlik ve sosyal bilimler alanlarında yayın yapan kaynakların da yer alması, spiritüel turizmin disiplinlerarası yapısını desteklemektedir. Bununla birlikte ağın merkezinde yer alan dergilerin büyük ölçüde turizm alanına ait olması, spiritüel turizm araştırmalarının teorik ve metodolojik gelişiminin öncelikle turizm literatürü tarafından yönlendirildiğini ortaya koymaktadır.

Sonuç ve Tartışma

Bu çalışma, Web of Science veri tabanında yer alan spiritüel turizm araştırmalarını bibliyometrik analiz yöntemiyle inceleyerek alanın gelişim sürecini, araştırma eğilimlerini ve öne çıkan bilgi kümelerini ortaya koymuştur. Bulgular, spiritüel turizmin son yıllarda giderek daha fazla ilgi gören ve araştırma kapsamı genişleyen bir alan haline geldiğini göstermektedir. Özellikle 2010 sonrasında yayın sayılarında görülen belirgin artış, spiritüel turizmin turizm araştırmaları içerisinde daha görünür hale geldiğine işaret etmektedir. Bu sonuç, spiritüel turizmin son yıllarda akademik ilginin odağı haline geldiğini belirten Cheer vd. (2017) ile Halim vd. (2021)'nin değerlendirmelerini desteklemektedir.

Araştırmanın ortaya koyduğu en önemli sonuçlardan biri, spiritüel turizm literatürünün zaman içerisinde önemli bir dönüşüm geçirmiş olmasıdır. İlk dönem çalışmalarda dini turizm, hac yolculukları ve kutsal mekân ziyaretleri ön plandayken, son yıllarda iyi oluş (well-being), anlam arayışı, dönüşümsel deneyimler ve sürdürülebilirlik gibi konuların daha görünür hale geldiği görülmektedir. Anahtar sözcük analizinde ortaya çıkan bu değişim, spiritüel turizmin yalnızca dini motivasyonlarla açıklanamayacağını göstermektedir. Benzer şekilde Smith ve Kelly (2006), Norman & Pokorny (2017) ile Gezon (2018), modern spiritüel turizm deneyimlerinin bireylerin zihinsel yenilenme, kişisel gelişim ve yaşam kalitesini artırma arayışlarıyla yakından ilişkili olduğunu vurgulamaktadır. Elde edilen bulgular, bu dönüşümün yalnızca kavramsal düzeyde değil, araştırma gündeminde de belirgin biçimde karşılık bulduğunu göstermektedir.

Çalışma sonuçları, spiritüel turizmin giderek daha disiplinlerarası bir karakter kazandığını da ortaya koymaktadır. Her ne kadar çalışmaların önemli bir bölümü turizm ve konaklama alanında yoğunlaşsa da din, beşerî bilimler, yönetim ve işletme gibi farklı disiplinlerin de literatüre katkı sunduğu görülmektedir. Bu durum, spiritüel turizmin yalnızca turistik bir faaliyet olarak değil, aynı zamanda kültürel, psikolojik ve toplumsal yönleriyle ele alınan çok boyutlu bir olgu olduğunu göstermektedir. Bu sonuç, spiritüel turizmin farklı disiplinlerin kesişim noktasında yer aldığını ileri süren çalışmalarla paralellik göstermektedir (Cheer vd., 2017; Halim vd., 2021).

Yazar, ortak atıf ve bibliyografik eşleşme analizleri, alanın belirli araştırmacılar ve temel çalışmalar etrafında şekillendiğini ortaya koymaktadır. Özellikle Olsen, Timothy, Cohen, Rinschede, Light ve Sharpley gibi araştırmacıların hem atıf ağlarında hem de ortak atıf analizlerinde öne çıkması, bu isimlerin spiritüel turizm araştırmalarının gelişiminde belirleyici bir rol üstlendiğini göstermektedir. Bibliyografik eşleşme analizlerinde Rinschede (1992), Light (2017) ve Sharpley'nin çalışmalarının güçlü referans noktaları olarak öne çıkması, alanın

belirli teorik ve kavramsal temeller üzerinde geliştiğini göstermektedir. Bu durum, spiritüel turizm araştırmalarının dağınık bir yapıdan ziyade ortak referanslar etrafında gelişen bir araştırma birikimine sahip olduğunu göstermesi bakımından önemlidir.

Bununla birlikte ortak yazarlık analizleri, araştırmacılar arasındaki iş birliği düzeyinin görece sınırlı olduğunu ortaya koymaktadır. Akademik etkinin belirli araştırmacılar etrafında yoğunlaşmasına rağmen ortak yazarlık ağlarının geniş ve güçlü bir yapı sergilememesi, alanın hâlen belirli araştırma grupları tarafından yönlendirildiğini düşündürmektedir. Donthu vd. (2021), gelişmekte olan araştırma alanlarında benzer yapıların sıklıkla görüldüğünü ve zaman içerisinde uluslararası iş birliklerinin artmasıyla ağların daha bütünleşik hale geldiğini belirtmektedir. Bu bağlamda spiritüel turizm araştırmalarında farklı ülkelerden ve disiplinlerden araştırmacıları bir araya getiren çalışmaların artması, alanın gelişimine önemli katkılar sağlayabilir.

Ülke ve kurum analizleri de spiritüel turizm araştırmalarının belirli merkezlerde yoğunlaştığını göstermektedir. Özellikle Avustralya, Amerika Birleşik Devletleri ve İngiltere'nin hem yayın üretimi hem de atıf performansı bakımından öne çıkması, bu ülkelerin alanın gelişiminde önemli rol oynadığını göstermektedir. Ancak spiritüel turizmin farklı kültürel ve inançsal bağlamlarla yakından ilişkili olduğu düşünüldüğünde, literatürde Batı merkezli bir ağırlığın bulunması dikkat çekicidir. Bu durum, özellikle Asya, Afrika ve Güney Amerika gibi farklı kültürel coğrafyalarda gerçekleştirilecek çalışmaların literatüre yeni bakış açıları kazandırabileceğini göstermektedir.

Kaynak ortak atıf analizleri ise spiritüel turizm araştırmalarının büyük ölçüde Annals of Tourism Research, Tourism Management ve Tourism Management Perspectives gibi turizm alanının önde gelen dergileri etrafında şekillendiğini göstermektedir. Bu sonuç, spiritüel turizmin artık yalnızca niş bir araştırma konusu olmaktan çıkarak turizm araştırmalarının önemli çalışma alanlarından biri haline geldiğini göstermektedir. Bu çalışma spiritüel turizm literatürünün gelişimini yalnızca yayın performansı açısından değil, aynı zamanda alanın kavramsal dönüşümünü ortaya koyması bakımından literatüre katkı sağlamaktadır.

Teorik Katkılar

Bu çalışma, spiritüel turizm literatürünün gelişimini yalnızca yayın performansı açısından değil, aynı zamanda araştırma eğilimleri, temel çalışmalar, öncü araştırmacılar ve kavramsal dönüşümler açısından da ortaya koymaktadır. Spiritüel turizm literatürünün yalnızca büyüme eğilimini değil, aynı zamanda dini temelli bir araştırma alanından bireysel dönüşüm ve iyi oluş odaklı bir araştırma alanına evrilen kavramsal dönüşümünü ortaya koymaktadır. Elde edilen bulgular, spiritüel turizm araştırmalarının başlangıçta dini turizm ve hac odaklı bir çerçevede şekillendiğini, ancak zamanla iyi oluş (well-being), anlam arayışı, dönüşümsel deneyimler, otantiklik ve sürdürülebilirlik gibi temalarla ilişkilendirilen daha geniş bir araştırma alanına dönüştüğünü göstermektedir. Bu yönüyle çalışma, spiritüel turizmin yalnızca inanç temelli seyahatlerle açıklanamayacağını, bireysel dönüşüm ve yaşam kalitesine yönelik arayışlarla da yakından ilişkili olduğunu ortaya koymaktadır. Ayrıca çalışma, alanın gelişiminde etkili olan temel araştırmacıları, kaynakları ve araştırma kümelerini belirleyerek gelecekte yapılacak kuramsal ve ampirik araştırmalar için bütüncül bir çerçeve sunmaktadır.

Sınırlılıklar ve Gelecek Araştırmalar

Bu araştırma bazı sınırlılıklar çerçevesinde değerlendirilmelidir. Öncelikle çalışma yalnızca Web of Science veri tabanında indekslenen yayınlarla sınırlandırılmıştır. Farklı veri tabanlarının araştırmaya dahil edilmesi, özellikle

bölgesel ve yerel literatürün görünürlüğünü artırarak farklı sonuçlar ortaya koyabilir. Ayrıca araştırmada bibliyometrik analiz yönteminden yararlanılmış olup çalışmaların içerikleri ayrıntılı olarak incelenmemiştir. Bu nedenle elde edilen bulgular alanın genel gelişim eğilimlerini ortaya koymakla birlikte, çalışmaların kuramsal yaklaşımları ve metodolojik özellikleri hakkında ayrıntılı bilgi sunmamaktadır. Gelecekte gerçekleştirilecek araştırmalarda bibliyometrik analizlerin sistematik derleme, içerik analizi veya meta-sentez gibi yöntemlerle desteklenmesi, spiritüel turizm literatürünün daha derinlemesine anlaşılmasına katkı sağlayacaktır. Bunun yanında iyi oluş, zihinsel sağlık, dönüşümsel deneyimler ve doğa temelli spiritüel uygulamalar gibi son yıllarda öne çıkan temalara odaklanan araştırmaların artırılması alanın gelecekteki gelişim yönünü anlamak açısından önemli görülmektedir. Ayrıca farklı kültürel bağlamlarda gerçekleştirilecek karşılaştırmalı çalışmaların, spiritüel turizm deneyiminin evrensel ve yerel boyutlarının daha iyi anlaşılmasına katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

Beyan

Makalenin tüm yazarlarının makale sürecine verdikleri katkı eşittir. Yazarların bildirmesi gereken herhangi bir çıkar çatışması yoktur.

KAYNAKÇA

Arora, M., Sharma, R. L., & Walia, S. (2021). Revisiting the inner self in times of debilitating distress: Gateways for wellness through spiritual tourism. *International Journal of Religious Tourism and Pilgrimage, 9*(5).

Ashton, A. S. (2018). Spiritual retreat tourism development in the Asia Pacific region: Investigating the impact of tourist satisfaction and intention to revisit: A Chiang Mai, Thailand case study. *Asia Pacific Journal of Tourism Research, 23*(11), 1098–1114. https://doi.org/10.1080/10941665.2018.1526198

Balakrishnan Nair, B., & Dileep, M. R. (2021). Drivers of spiritual tourism: A destination-specific approach. *International Journal of Religious Tourism and Pilgrimage, 9*(5). https://doi.org/10.21427/8VK2-JB56

Bhalla, R., Chowdhary, N., & Ranjan, A. (2021). Spiritual tourism for psychotherapeutic healing post COVID-19. *Journal of Travel & Tourism Marketing, 38*(8), 769–781. https://doi.org/10.1080/10548408.2021.1930630

Buzinde, C. N. (2020). Theoretical linkages between well-being and tourism: The case of self-determination theory and spiritual tourism. *Annals of Tourism Research, 83*, 102920. https://doi.org/10.1016/j.annals.2020.102920

Cheer, J. M., Belhassen, Y., & Kujawa, J. (2017). The search for spirituality in tourism: Toward a conceptual framework for spiritual tourism. *Tourism Management Perspectives, 24*, 252–256. https://doi.org/10.1016/j.tmp.2017.07.018

Choe, J., & O'Regan, M. (2020). Faith manifestation: Spiritual and mindfulness tourism in Chiang Mai, Thailand. *Religions, 11*(4), 177. https://doi.org/10.3390/rel11040177

Crompton, J. L. (1979). Motivations for pleasure vacation. *Annals of Tourism Research, 6*(4), 408–424.

Dann, G. (1977). Anomie, ego-enhancement and tourism. *Annals of Tourism Research, 4*(4), 184–194.

Donthu, N., Kumar, S., Mukherjee, D., Pandey, N., & Lim, W. M. (2021). How to conduct a bibliometric analysis: An overview and guidelines. *Journal of Business Research, 133*, 285–296. https://doi.org/10.1016/j.jbusres.2021.04.070

Fairholm, G. W. (1997). *Capturing the heart of leadership: Spirituality and community in the new American workplace*. Praeger.

Ferguson, T. W., & Tamburello, J. A. (2015). The natural environment as a spiritual resource: A theory of regional variation in religious adherence. *Sociology of Religion, 76*(3), 295–314. https://doi.org/10.1093/socrel/srv029

Garg, A., Misra, P., Gupta, S., Goel, P., & Saleem, M. (2021). Prioritizing motivators influencing intentions to visit spiritual destinations in India: An application of analytical hierarchical process (AHP) approach. *Journal of Tourism Futures*. https://doi.org/10.1108/JTF-09-2021-0214

Gezon, L. L. (2018). Global scouts: Youth engagement with spirituality and wellness through travel, Lake Atitlán, Guatemala. *Journal of Tourism and Cultural Change, 16*(4), 365–378. https://doi.org/10.1080/14766825.2017.1310217

Ghaffari, M., Warzaneh, A. H., & Asadi Kateb, M. (2022). Meta-synthesis push and pull factors in the development of religious tourism. *Religious Research, 10*(19), 262–291. https://doi.org/10.22034/JRR.2021.266864.1820

Halim, M. S. A., & Tatoglu, E. (2021). A review of spiritual tourism: A conceptual model for future research. *Tourism and Hospitality Management, 27*(1), 1–18. https://doi.org/10.20867/thm.27.1.8

Haq, F., & Medhekar, A. (2019). Is spiritual tourism a peace vehicle for social transformation and economic prosperity in India and Pakistan? In *Marketing peace for social transformation and global prosperity* (pp. 189–211). IGI Global. https://doi.org/10.4018/978-1-5225-7464-4.ch010

Heintzman, P. (2013). Retreat tourism as a form of transformational tourism. In Y. Reisinger (Ed.), *Transformational tourism: Tourist perspectives* (pp. 68–82). CABI. https://doi.org/10.1079/9781780642093.0068

Iheanacho, N. N. (2015). Nigerian praxis of religious tourism and pilgrimage motivations in the globalizing world. *Revista Ciências da Religião, 13*(1).

Kainthola, S., Chowdhary, N., Kaurav, R., Singh, P., & Tiwari, P. (2024). Motivations of urban millennials for spiritual travel in India. In *Religious Tourism* (pp. 143–158). Routledge. https://doi.org/10.1080/02508281.2021.2008210

Kale, S. H. (2004). Spirituality, religion, and globalization. *Journal of Macromarketing, 24*(2), 92–107. https://doi.org/10.1177/0276146704269296

Kirillova, K., Lehto, X., & Cai, L. (2017). What triggers transformative tourism experiences? *Tourism Recreation Research, 42*(4), 498–511. https://doi.org/10.1080/02508281.2017.1342349

Kujawa, J. (2017). Spiritual tourism as a quest. *Tourism Management Perspectives, 24*, 193–200. https://doi.org/10.1016/j.tmp.2017.07.011

Kumar, S., Gupta, S., & Asthana, S. (2022). Determinants of spiritual tourism consumption: A hierarchical approach. *International Journal of Religious Tourism and Pilgrimage, 10*(2). https://doi.org/10.21427/t97s-s131

Ma, S., Zhao, X., Gong, Y., & Wengel, Y. (2021). Proposing "healing tourism" as a post-COVID-19 tourism product. *Anatolia, 32*(1), 136–139. https://doi.org/10.1080/13032917.2020.1808490

Moufakkir, O., & Selmi, N. (2018). Examining the spirituality of spiritual tourists: A Sahara desert experience. *Annals of Tourism Research, 70*, 108–119. https://doi.org/10.1016/j.annals.2017.09.003

Mueller, H., & Kaufmann, E. L. (2001). Wellness tourism: Market analysis of a special health tourism segment and implications for the hotel industry. *Journal of Vacation Marketing, 7*(1), 5–17.

Narottama, N. (2016). Spiritual tourism: A case study of foreigners' participation in the Pitrayajna ceremony in the Desa Pakraman of Muncan, Selat, Karangasem, Bali. *E-Journal of Tourism, 3*(1), 42–57.

Nicolaides, A., & Grobler, A. (2017). Spirituality, wellness tourism and quality of life. *African Journal of Hospitality, Tourism and Leisure, 6*(1).

Norman, A. (2011). *Spiritual tourism: Travel and religious practice in Western society*. Bloomsbury.

Norman, A. (2012). The varieties of the spiritual tourist experience. *Literature & Aesthetics, 22*(1), 20–37.

Norman, A., & Pokorny, J. J. (2017). Meditation retreats: Spiritual tourism well-being and self-development. *Tourism Management Perspectives, 24*, 201–207. https://doi.org/10.1016/j.tmp.2017.07.012

Olsen, D. H. (Ed.). (2021). *The Routledge handbook of religious and spiritual tourism*. Routledge.

Özdemir, M. A., Acar, A., & İstanbullu Dinçer, F. (2018). Dünden bugüne spiritüel turizm. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, 11*(58), 594–604.

Principe, W. (1983). Toward defining spirituality. *Studies in Religion, 12*(2), 127–141.

Qiao, G., Ding, L., Zhang, L., & Yan, H. (2021). Accessible tourism: A bibliometric review (2008–2020). *Tourism Review, 77*(3), 713–730. https://doi.org/10.1108/TR-12-2020-0619

Rinschede, G. (1992). Forms of religious tourism. *Annals of Tourism Research, 19*(1), 51–67. https://doi.org/10.1016/0160-7383(92)90106-Y

Robledo, M. A. (2015). Tourism of spiritual growth as a voyage of discovery. In D. Chambers & T. Rakić (Eds.), *Tourism research frontiers: Beyond the boundaries of knowledge* (pp. 71–86). Emerald. https://doi.org/10.1108/S1571-504320150000020009

Sarkar, A., Wang, H., Rahman, A., Waqar, H. M., & Lu, Q. (2022). A bibliometric analysis of sustainable agriculture: Based on the Web of Science (WoS) platform. *Environmental Science and Pollution Research, 29*(1), 38928–38949. https://doi.org/10.1007/s11356-022-19632-x

Sharpley, R., & Jepson, D. (2011). Rural tourism: A spiritual experience? *Annals of Tourism Research, 38*(1), 52–71.

Smith, M., & Kelly, C. (2006). Holistic tourism: Journeys of the self? *Tourism Recreation Research, 31*(1), 15–24. https://doi.org/10.1080/02508281.2006.11081243

Smith, M., & Kelly, C. (2006). Wellness tourism. *Tourism Recreation Research, 31*(1), 1–4. https://doi.org/10.1080/02508281.2006.11081241

Şahin, İ., & Güzel, F. Ö. (2024). Dimensions of spirituality in tourism: Developing the spiritual tourism experience scale (STES). *Journal of Destination Marketing & Management, 34*, 100955. https://doi.org/10.1016/j.jdmm.2024.100955

Wang, J., & Zhang, S. (2022). Cross-cultural learning: A visualized bibliometric analysis based on Bibliometrix from 2002 to 2021. *Mobile Information Systems, 2022*(1), 7478223. https://doi.org/10.1155/2022/7478223

Wang, S., & Blasco, D. (2022). East meets West: Spiritual tourism in Chinese protected areas. *Annals of Tourism Research Empirical Insights, 3*(1), 100035.

Willson, G. B., McIntosh, A. J., & Zahra, A. (2013). Tourism and spirituality: A phenomenological analysis. *Annals of Tourism Research, 42*, 150–168. https://doi.org/10.1016/j.annals.2013.01.016

Wolf, I. D., Ainsworth, G. B., & Crowley, J. (2017). Transformative travel as a sustainable market niche for protected areas: A new development, marketing and conservation model. *Journal of Sustainable Tourism, 25*(11), 1690–1708. https://doi.org/10.1080/09669582.2017.1302454

Wolsko, C., & Hoyt, K. (2012). Employing the restorative capacity of nature: Pathways to practicing ecotherapy among mental health professionals. *Ecopsychology, 4*(1), 10–24. https://doi.org/10.1089/eco.2012.0002

Zheng, F., Chan, C. S., & Zhang, S. (2024). The effects of personal value, motivation, transformation and behavioural intention on spiritual tourism: A case study in Tibet. *Current Issues in Tourism, 27*(1), 92–111. https://doi.org/10.1080/13683500.2022.2160308

Bibliometric Analysis of Spiritual Tourism Research Trends

Kübra ÖZER

Atatürk University, Institute of Social Sciences, Erzurum/Türkiye

Gökalp Nuri SELÇUK

Atatürk University, Faculty of Tourism, Erzurum/Türkiye

Extended Summary

Increasing interest in meaning-making, personal fulfilment, inner balance, and transformative experiences has contributed to the growing academic visibility of spiritual tourism. Although early studies predominantly associated spiritual tourism with pilgrimage, religious obligations, and visits to sacred sites, contemporary research has gradually expanded the concept to encompass self-discovery, mindfulness, well-being, authenticity, and personal transformation. Consequently, spiritual tourism has evolved beyond a solely faith-based phenomenon and emerged as a multidisciplinary field that intersects with tourism, psychology, sociology, cultural studies, management, and health-related disciplines. Despite the growing body of research, a comprehensive understanding of the intellectual structure, conceptual evolution, influential contributors, and research trends within the field remains limited. In response to this gap, the present study examines the development of spiritual tourism research through a bibliometric analysis of publications indexed in the Web of Science (WoS) database. By mapping the intellectual landscape of the field, the study aims to identify major research trends, influential scholars, conceptual themes, and future research directions.

This study employs bibliometric analysis to investigate the development and structure of spiritual tourism research. Data were retrieved from the Web of Science Core Collection database on 1 September 2025 using the keyword "spiritual tourism." The search yielded 259 publications published between 1992 and 2025. The dataset was analysed in terms of publication years, document types, research areas, authors, institutions, countries, citations, and author keywords. VOSviewer software was utilised to perform co-authorship, co-citation, bibliographic coupling, and keyword co-occurrence analyses. These techniques enabled the identification of collaboration patterns, influential contributors, thematic developments, and the intellectual foundations of the field.

The findings indicate a significant increase in academic interest in spiritual tourism, particularly after 2010. Publication output accelerated considerably during the last decade and reached its highest level in 2022. Although tourism and hospitality constitute the dominant research area, contributions from religion, humanities, management, and business studies demonstrate the interdisciplinary nature of the field.

Citation, co-citation, and bibliographic coupling analyses reveal that the literature has developed around a relatively coherent intellectual structure shaped by influential scholars such as Olsen, Timothy, Cohen, Rinschede, Light, and Sharpley. At the same time, co-authorship networks suggest that collaboration remains concentrated within relatively small research groups, indicating opportunities for broader international and interdisciplinary cooperation.

Keyword analysis highlights one of the most important developments in the literature: a gradual shift from themes centred on religious tourism and pilgrimage towards topics related to well-being, authenticity, sustainability, personal transformation, and meaningful experiences. This finding suggests that spiritual tourism has expanded beyond its

traditional religious foundations and increasingly incorporates broader concerns related to self-development and quality of life.

Country and institutional analyses further demonstrate that Australia, the United States, and the United Kingdom have played leading roles in shaping the field. In addition, influential tourism journals, particularly Annals of Tourism Research, Tourism Management, and Tourism Management Perspectives, occupy central positions within the citation network.

The findings demonstrate that spiritual tourism has evolved into a distinct and increasingly mature field of tourism research. While its intellectual roots remain closely associated with religious tourism and pilgrimage studies, contemporary research reflects a broader focus on well-being, meaning-making, authenticity, personal growth, and transformative experiences. Rather than replacing its religious foundations, this evolution suggests that spiritual tourism has expanded conceptually and now encompasses a wider range of motivations and experiences.

The study also reveals that the field is shaped by a relatively small number of influential scholars, institutions, and journals. Although international collaboration has increased over time, research networks remain comparatively fragmented, highlighting the potential for stronger interdisciplinary and cross-cultural partnerships.

Theoretically, the study contributes to the literature by demonstrating that spiritual tourism has evolved from a predominantly religion-oriented research area into a broader field concerned with individual transformation, well-being, and meaningful experiences. Practically, the findings suggest that destinations seeking to develop spiritual tourism products should move beyond traditional faith-based offerings and incorporate experiences related to mindfulness, nature-based renewal, personal development, and holistic well-being. Overall, the study provides a comprehensive overview of the evolution of spiritual tourism research and offers insights into its emerging directions and future development.